

0231 ენის დაუფლება LANGUAGE ACQUISITION

მაია თევზაძე

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Ilia State University

ეროვნულ-პრეცედენტული ფენომენები ლინგვოკულტურულ საზოგადოებაში და მათი მნიშვნელობა კულტურათაშორისი კომუნიკაციისთვის

ცნობილია, რომ კომუნიკაციური კომპეტენციის განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენს კულტურული კომპეტენცია. მხოლოდ ენის კოდის და მისი ხმარების ცოდნა სრულიად არ არის საკმარისი ამა თუ იმ ენის მატარებელთან წარმატებული კომუნიკაციისთვის, ასევე აუცილებელია ე. წ. “არაენობრივი” ცოდნა, ანუ იმ ლინგვოკულტურული საზოგადოების არავერბალური კოდის ცოდნა, რომლისთვისაც გამოყენებული ენა არის მშობლიური. კულტურათაშორისი კომუნიკაციური მარცხების ერთერთი ძირითადი მიზეზი არის ერთი კომუნიკანტის მიერ მეორის კულტურის სუსტი ან სრულიად არ ცოდნა, ვინაიდან ამ ცოდნას მეტყველი სუბიექტი მუდმივად იყენებს მეტყველების პროცესში, მას ეყრდნობა ტექსტის აგების და დიალოგის წარმოების დროს, ის აისახება და ფიქსირდება ენობრივ ერთეულთა სემანტიკაში. კულტურის ფასეულობებისა და ნორმების სისტემა პიროვნებას აწვდის ვერბალური და არავერბალური ქცევის წესებს. იმ ლინგვოკულტურული საზოგადოების კულტურის საფუძვლების ფლობა, რომლის ენაზეც წარმოებს კომუნიკაცია, წარმოადგენს აღნიშნული კომუნიკაციის წარმატებულობის აუცილებელ პირობას.

იმისათვის, რათა კომუნიკაციის პროცესში ურთიერთქმედება იყოს შესაძლებელი, აუცილებელია მოხდეს კომუნიკანტთა ინდივიდუალური კოგნიტური სივრცეების დამთხვევა. რაც უფრო დიდია ასეთი დამთხვევის ზონა, მით უფრო ადექვატური გამოდის კომუნიკაცია. ინდივიდუალური კოგნიტური სივრცეები მთლიანად არასდროს არ განსხვავდება ერთმანეთისგან, ყოველთვის არსებობს გარკვეული საერთო “ზონები”, თუმცა ამავე დროს არც მათი სრული თანხვედრა არის შესაძლებელი, ყოველთვის იარსებებს ესა თუ ის განსხვავება თავად ყველაზე უფრო ახლობელ ადამიანებს შორისაც კი, რომელთაგან თითოეულს აქვს საკუთარი ცოდნა და წარმოდგენები.

მიუხედავად ყოველი ენის მატარებლის ცნობიერების და კერძოდ კი ენობრივი ცნობიერების ინდივიდუალურობისა, ვთვლით, რომ არსებობს ერთგვარი ინვარიანტული ზოგადეროვნული ნაწილი ლინგვოკულტურული საზოგადოების ყოველი სრულფასოვანი წევრის ცნობიერებაში. შესაბამისად, ინდივიდუალური ვარიანტების პარალელურად შეიძლება ვისაუბროთ სამყაროს ინვარიანტულ ხატებზე, უფრო სწორად კი – აბსტრაქტულ მოდელებზე, რომლებიც აღწერს სხვადასხვა ადამიანის მიერ სამყაროს ხედვის საერთო ნიშნებს. (4)

უამრავი კონცეპტი, რომელთაც არა აქვთ ენობრივი გამოხატვის საშუალება ეროვნულ ენობრივ სისტემაში, არსებობს ეროვნულ კონცეპტოსფეროში და უზრუნველყოფს ეროვნულ აზროვნებას ისეთივე დონეზე, როგორც კონცეპტები, რომლებიც წარმოგვიდგება ეროვნული ენის ენობრივ ნიშნებში.

აღნიშნული განაპირობებს იმ ფაქტს, რომ რიგი მეცნიერები განასხვავებენ ენობრივ და კოგნიტურ ცნობიერებებს, უსვამენ რა ხაზს, რომ ჩვენი ცნობიერების მთელი მოცულობა არ შეიძლება იყოს ვერბალიზებული, გამოხატული ენობრივი დონის ერთეულებით. არავერბალიზებული კოგნიტური ერთეულები, რომლებიც არ მიეკუთვნება ენობრივ ცნობიერებას, ლოკალიზდება ჩვენი ცნობიერების “ნათელი ზონის “ მიღმა, მიეკუთვნება მის გაუცნობიერებელ ნაწილს. ენობრივი ცნობიერება წარმოადგენს დონეს, სადაც ხატები, წარმოდგენები, აზრობრივი სტრუქტურები იძენს ენობრივ სახეს. (1)

ჩვენ საშუალება გვძლევს დავაკვირდეთ და გამოვიკვლიოთ ენობრივი ცნობიერება მხოლოდ მის ინდივიდუალურ ფორმებში, მაგრამ ამასთან ერთად მივმართავთ სწორედ იმ ინვარიანტულ ნაწილს ენობრივი პიროვნების სტრუქტურაში, რომელიც არის საერთო ლინგვოკულტურული საზოგადოების ყველა წევრისთვის და რომელიც საშუალებას იძლევა, რომ ნებისმიერი ენობრივი პიროვნება განხილული იყოს როგორც მოცემული საზოგადოების წევრი ან არა წევრი.

ბევრი თავისი პარამეტრით ცნება, რომელიც გამოიხატება ტერმინით «ლინგვოკულტურული საზოგადოება» ახლოს არის ცნებასთან, რომელიც გადმოიცემა ტერმინებით “ეთნოსი” და “ერი”. ამ სიტყვებით აღნიშნული ადამიანების ჯგუფის ძირითადი ნიშანი არის მასში შემავალი ინდივიდების საერთო კულტურის არსებობა. ამასთანავე კულტურის ერთერთ უმნიშვნელოვანეს შემადგენელს და შესაბამისად, ეთნიკური დიფერენციაციის ნიშანს წარმოადგენს ენა (1). მაშასადამე, ლინგვოკულტურული საზოგადოების ერთერთი უმთავრესი ნიშანი არის მისი წევრების ენობრივი ცნობიერების ინვარიანტული ნაწილის ერთიანობა.

ყოველმა ჩვენგანმა თავისებურად იცის ენა და თავისებურად იყენებს მას. ყველასათვის ესა თუ ის ლექსემა, ფრაზეოლოგიური ერთეული ჩართულია ასოციაციების, ხატების, მეხსიერებაში შემონახული ტექსტების თუ ხმარების სიტუაციების განსაკუთრებულ პარადიგმაში, რომელიც განსხვავდება სხვა ენობრივ პიროვნებათა ანალოგიური პარადიგმებისგან. თუმცა არსებობს საერთო ნიშნები, რომლებიც აერთიანებს ლინგვოკულტურული საზოგადოების ყველა წევრს, ნიშნები, რომლებიც საშუალებას აძლევს ენის მატარებელს, რომ შეაფასოს ესა თუ ის ენობრივი სამეტყველო ფაქტი, როგორც “საკუთარი ან უცხო”. სწორედ ეროვნულ-პრეცედენტული ფენომენები ქმნის ეროვნული კულტურული კოგნიტური სივრცის ცენტრს, წარმოადგენს რა ლინგვოკულტურული საზოგადოების პრაქტიკულად ყველა წევრის მონაპოვარს. ლინგვოკულტურული საზოგადოების თითოეული წარმომადგენელი აყალიბებს თავის სივრცეს, ავსებს რა მას სხვადასხვა ტიპის, მათ შორის ეროვნულ-პრეცედენტული ფენომენებით, რომლებიც მხოლოდ მისთვის არის მნიშვნელოვანი, თუმცა ამ შემთხვევაშიც კი მას სრულიად არ უჭირს ორიენტირება ეროვნულ-კულტურული კოგნიტური სივრცის ცენტრალურ ნაწილში. რაც შეეხება სხვა ლინგვოკულტურული საზოგადოების წარმომადგენელს, ცდილობს რა მოცემული კულტურის ათვისებას, მას სწორედ ამ ცენტრალურ ნაწილში ექმნება პრობლემები. განსაკუთრებულ სირთულეს მისთვის იწვევს ის, რომ კულტურული კოგნიტური სივრცის ცენტრალურ ელემენტებზე იშვიათად ხდება მსჯელობა, რეფლექსია და ექსპლიკაცია მათ მიერ, ვისთვისაც აღნიშნული სივრცე არის მშობლიური.

კოგნიტურ ბაზაში შემავალი ცოდნისა და წარმოდგენების ფლობა, რომელთაც აქვთ ზეპიროვნული ინვარიანტული ხასიათი, აძლევს ინდივიდს შესაბამის კულტურაში ორიენტირების და მისი კანონების მიხედვით მოქმედების საშუალებას. კოგნიტური ბაზის ძირითადი შემადგენლები არის ეროვნულ-პრეცედენტული ფენომენები.

ადექვატური ინტერკულტურული კომუნიკაცია სრულიად შეუძლებელია იმ ლინგვოკულტურული საზოგადოების კოგნიტური ბაზის გაცნობის გარეშე, რომლის ენაზეც მიმდინარეობს კომუნიკაცია. იმისათვის, რათა გავუგოთ კონკრეტული ენის მატარებელ თანამოსაუბრეს, აუცილებელია გვესმოდეს, თუ როგორ “ხედავს” იგი სამყაროს, როგორ ანაწევრებს, ახარისხებს და აფასებს მას, ხოლო ამისთვის აუცილებელია შესაბამისი ლინგვოკულტურული საზოგადოების კოგნიტური ბაზის შესწავლა.

კოგნიტური ბაზა ერთის მხრივ წარმოადგენს ყოველი ენობრივი გაერთიანებისთვის სპეციფიური აღქმის მოდელებისა და ინფორმაციის დამუშავების შედეგს, ხოლო მეორეს მხრივ ინახავს, ასტრუქტურირებს აღნიშნულ მოდელებს, ქმნის რა შესაძლებლობებს თაობათა შორის მათი ტრანსლაციისთვის, რაც, თავის მხრივ, განაპირობებს მოცემული საზოგადოების წევრების ენობრივ და კულტურულ ერთიანობას.

რიგ მეცნიერთა აზრით ეთნიკური ხასიათის საფუძველში დევს საგნებისა და იდეების გარკვეული რაოდენობა, რომლებიც კონკრეტული კულტურის წარმომადგენელთა ცნობიერებაში დაკავშირებულია გრძნობებისა და ემოციების ინტენსიურად შეფერილ გამასთან. თითოეული მათგანის წამოტივტივებას მათ ცნობიერებაში მოჰყვება მათდამი დაკავშირებული გრძნობათა გამის გააქტიურება, რაც თავის მხრივ წარმოადგენს სტიმულს მეტნაკლებად ტიპური ქმედებებისკენ (3).

იმ კულტურულ საგანთა ამგვარი კრებული, რომლებიც აისახება მატერიალური თუ სულიერი სამყაროს ფენომენებში, რომლებიც, თავის მხრივ, განსაზღვრავს ეროვნული და ენობრივი ცნობიერების სპეციფიკას, არის სწორედ ეროვნულ-პრეცედენტული ფენომენები, რომლებიც წარმოადგენს კონკრეტული ლინგვოკულტურული საზოგადოების ცოდნებისა და წარმოდგენების ბირთვის ძირითად კომპონენტებს. ყოველი ხალხი ირჩევს მხოლოდ იმ ფენომენებს, რომლებიც შეესაბამება მის ზნეობრივ ფასეულობებს, სამყაროს ხედვას, მისდამი დამოკიდებულებას. ამ ტიპის ფენომენების წარმოშობის წყაროებად შეიძლება ჩაითვალოს ხალხური იუმორისტული ჟანრი, ფოლკლორი, მხატვრული ლიტერატურა, ისტორიული მოვლენები.

პრეცედენტული ფენომენების ეროვნული ვარიანტების აღქმაში არ დამთხვევები წარმოადგენს ხოლმე ხშირად კომუნიკაციური წარუმატებლობის და კულტურათაშორისი კონფლიქტების მიზეზს. ერთი და იგივე პრეცედენტული ფენომენის აღქმა განსხვავებული ლინგვოკულტურების წარმომადგენელთა მიერ განპირობებულია ყოველი ლინგვოკულტურული საზოგადოების კულტურული და ისტორიული განვითარების თავისებურებებით, ხოლო ერთგვარი პრეცედენტული ფენომენების მიღმა მდგარი წარმოდგენები მეტ-ნაკლებად განსხვავდება სხვადასხვა საზოგადოების წევრებთან. მაგალითად, დონ კიხოტი ესპანურ კულტურაში არის არც თუ ისე ჭკვიანი ადამიანი, რომელიც დაკავებულია უსარგებლო საქმეების კეთებით. ინგლისელები და ამერიკელები მას თვლიან უპერსპექტივო ადამიანად, ქართველებისთვის დონ-კიხოტი არის უანგარო, რომანტიული რაინდი. ნაპოლეონი ფრანგებისთვის თუ არის გმირი, ქართველებისთვის – დიდი მთავარსარდალი, რუსებისთვის არის დამპყრობელი.

პრაქტიკულად ყოველ ეროვნულ ლიტერატურაში არსებობს ავტორები, რომელთა ნაწარმოებებიდან პერსონაჟების სახელები, გამონათქვამები და სიტუაციები იქცევა ხოლმე პრეცედენტულებად, ქართულ ლიტერატურაში – ლუარსაბი და დარეჯანი, ..., ფრანგულში – გავროში, ტარტიუფი, გარგანტუა....., ინგლისურში – ოტელო, რომეო და ჯულიეტა და ბევრი სხვა.

ეროვნულ-პრეცედენტული ფენომენების დიდ ნაწილს შეადგენს ამ ტიპის ფენომენები ზღაპრებიდან. როგორც ხალხური კულტურის წარმომჩენი, ზღაპარი შეიცავს ყოველი ეთნოსისთვის სპეციფიკურ სიუჟეტებს, ხატებს, სიტუაციებს, რაც თავის გამოხატულებას ჰპოვებს პერსონაჟთა სახელებში, ცხოველთა და მცენარეთა დასახელებებში, მოქმედების ადგილებში, თვითმყოფად ტრადიციულ ენობრივ ფორმულებში (2). ზღაპრის სიუჟეტები, ხატები, სახეები და სიტუაციები მეორდება თაობიდან თაობაში, მათი ინტერპრეტირება ხდება ხალხის მიერ, რაც მათ აქცევს უნივერსალურ პრეცედენტებად, სხვაგვარად, მათ იცნობს ნებისმიერი თანამედროვე ინდივიდი. ასეთებია ისეთი პერსონაჟები, როგორებიცაა კონკია, ბურატინო, წითელქუდა, მძინარე მზეთუნახავი, ნაცარქექია, კომბლე და ა. შ. სწორედ ფოლკლორული ზღაპრის, როგორც ჟანრის, უნივერსალურობა ქმნის იმ საერთოს, რის ფონზეც განსაკუთრებით თვალსაჩინოდ წარმოგვიდგება მსოფლმხედველობების ეროვნულად განპირობებული განსხვავებები. ყოველი ლინგვოკულტურული საზოგადოების ზღაპრების ეროვნული ხასიათი განისაზღვრება მისი ცხოვრებით, რიტუალებით, შრომის პირობებით, ფოლკლორული ტრადიციებით, სამყაროსადმი სპეციფიური პოეტური დამოკიდებულებით.

ეროვნულ-პრეცედენტული ფენომენების კიდევ სხვა წყარო არის კინემატოგრაფია მულტიპლიკაციის ჩათვლით. ფენომენების ეს ჯგუფი მუდმივი განახლების პროცესშია, რასაც უეჭველად

ხელს უწყობს წამოჭრილი პრობლემის აქტუალურობა, რეჟისორის მაღალი პროფესიონალიზმი და ფილმის სანახაობრივი მხარე

ეროვნულ პრეცედენტული ფენომენების შემადგენლობა საკმაოდ დინამიურია. რიგი პრეცედენტები ძველდება და გამოდის ხმარებიდან, ხოლო სხვები იძენს დამატებით მნიშვნელობებს და ნიუანსებს და ამგვარად ხელს უწყობს ახალი პრეცედენტული ფენომენების შექმნას. საზოგადოების განვითარება, მორალურ ფასეულობათა ცვლილებები ასევე ახდენს გავლენას აღნიშნულ ცვლილებებზე.

ურთიერთობა კულტურათაშორის დონეზე წარმოადგენს კულტურათა "გზაჯვარედინს", ვინაიდან ყოველი უცხოური სიტყვა ასახავს უცხო სამყაროს და კულტურას, ყოველი სიტყვის მიღმა დგას სამყაროს შესახებ კონკრეტული წარმოდგენა. ენობრივი ბარიერის გადალახვა სრულიად არ არის საკმარისი სხვადასხვა კულტურის წარმომადგენელთა შორის კომუნიკაციის ეფექტურობის უზრუნველსაყოფად. ამისათვის საჭიროა კულტურული ბარიერის გადალახვა. კულტურის სხვადასხვა კომპონენტის ეროვნულ-სპეციფიური თავისებურებები ართულებს კულტურათაშორისი კომუნიკაციის პროცესს.

კავშირი კულტურათაშორის კომუნიკაციასა და ეროვნულ პრეცედენტულ ფენომენებს შორის ცხადია. მათი კვლევა და შესწავლა, შეპირისპირებითი ანალიზი, კლასიფიკაცია, მათი გადმოცემის ხერხები სხვა ენის საშუალებით გვაძლევს სრულ და მრავალწახნაგოვან ცოდნას კონკრეტული კულტურის შესახებ.

ლიტერატურა

1. Гудков Д. Б. Теория и практика межкультурной коммуникации., М.: Гнозис, 2003
2. Данжаева В. В. Этнокультурная специфика прецедентных феноменов. Владикавказский межвузовский сборник научных трудов. 2002, № 2, с. 88-93
3. Касьянова К. О. О русском национальном характере. М. : Ин-т национальной модели экономики, 1994
4. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики, М. : Смысл, 1997

რეზიუმე

კონკრეტული ლინგვოკულტურის ეროვნულ-პრეცედენტული ფენომენები განსაზღვრავს ეროვნული ენობრივი ცნობიერების კულტურულ სპეციფიკას. პრეცედენტული ფენომენების ეროვნული ვარიანტების აღქმაში არ დამთხვევები წარმოადგენს ხოლმე ხშირად კომუნიკაციური წარუმატებლობის და კულტურათაშორისი კონფლიქტების მიზეზს. აქედან გამომდინარე, ლოგიკურია ეროვნულ-პრეცედენტული ფენომენების შესწავლა კულტურათაშორისი კომუნიკაციის ფარგლებში, ვინაიდან წარმოდგენები, ცოდნა, რომლებიც გადმოცემულია მათში, არის აუცილებელი და სავალდებულო პირობა წარმატებული კულტურათაშორისი კომუნიკაციისთვის.

Maya Tevzadze

National-precedent phenomena in the linguocultural society and its importance for intercultural communication

Summary

The national-precedent phenomena of a particular linguistic-cultural community determine the cultural specificity of national linguistic consciousness. Non-coincidences in the perception of national variants of precedent phenomena are often the cause of communication failures and intercultural conflicts. It is therefore logical to study national precedent phenomena in the context of intercultural communication, since the notions, the knowledge conveyed in them, are a necessary and obligatory condition for successful intercultural communication.